

Правовые и социально-психологические аспекты управления. – М., 1972. – С. 211–240.

10. Психологія діяльності та навчальний менеджмент: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / [В. А.Козаков, М. В.Артюшна, О. М. Котикова та ін.]; за заг. ред. В.А.Козакова. – К.: КНЕУ, 2003. – 829 с.

11. Саркісова О.Ю. Групова взаємодія як складова інтерактивних технологій навчання // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – Додаток 5 до Вип. 31: Тематичний випуск «Проблеми емпіричних досліджень у психології». – Вип.11 – К.: Гнозис, 2014.– С. 84-93. – 10 с.

12. Юнг К.Г. Психологические типы / Карл Густав Юнг ; пер. с нем. С. Лорие. – М. : Унив. кн. : АСТ, 1996. – 718 с.

13. Яворовська Л.М. Групові форми навчання як засіб розвитку пізнавальної активності особистості : автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01 / Яворовська Любов Миколаївна. – К., 1995. – 23 с.

14. Haythorn W. The influence of individual members on the characteristics of small groups / W. Haythorn // Journal Abnormal and Social Psychology. – 1953, Vol. 48, issue 2. – P. 276–284.

15. Hill R.E. International comparability and workgroup performance / R.E. Hill // Journal of Applied Behavioral Science. – 1975. – Vol. 11 (2).

16. Schutz W.C. FIRO : A Three-dimentional Theory of Interpersonal Behavior / Will Schutz. – N.Y., 1958. – 267 p.

Отримано 02.09.2015 р.

УДК:159. 338.48

Павельчук С.[°]

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет психології, аспірант

АНАЛІЗ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСТРУКТУ

У статті розглянуто поняття туристичної діяльності в контексті психології, як науки. Описано сутність туристичної діяльності через призму психологічної структури діяльності, яка включає в себе такі елементи, як потреби, цілі, мотиви, дії, операції, суб'єкта діяльності та її результат.

Ключові слова: туристична діяльність, мета подорожі, суб'єкт подорожі

В статье рассмотрено понятие туристической деятельности в контексте психологии как науки. Описано сущность туристической деятельности через призму психологической структуры деятельности, которая включает в себя

такие элементы, как потребности, цели, мотивы, действия, операции, субъекта деятельности и ее результат.

Ключевые слова: *деятельность, туристическая деятельность*

The article deals with the concept of tourism in the context of psychology as a science. The article describes the essence of tourism through the prism of psychological structure, which includes such items as needs, goals, motives, actions, operations, business activities and its results.

Keywords: *tourist activity, travel purpose, subject of travel*

Актуальність. Сучасне суспільство не лише ставить вимоги до особливостей розвитку особистості, а й розширює можливості його розвитку, надаючи умови для самореалізації особистості. Однією з таких умов є туристична діяльність, яка, проте, на сьогодні недостатньо розкрита в якості умови особистісного зростання, реалізації потенціалу людини. Це і зумовлює актуальність і необхідність проведення психологічного аналізу туристичної діяльності, як діяльності суб'єкта який творить свій світ через подорожі, визначаючи для себе їх мету і розкриваючи себе в цьому. Розкриття психологічної структури діяльності, аналізу цілей суб'єкта подорожі дозволить розширити методи і способи психологічної допомоги в процесі розвитку особистості.

Стан розробки проблеми. Психологія визначає діяльність як специфічну форму суспільного буття людей, що полягає в цілеспрямованому перетворенні природної і соціальної дійсності. Перетворювальний і цілеспрямований характер діяльності дає змогу її суб'єкту вийти за межі будь-якої ситуації, вписуючи діяльність у широкий контекст суспільно-історичного буття. Все це підкреслює відкритість і універсальність діяльності, її потрібно розуміти з позицій історичного і культурного розвитку як форму творчості. Побудова або творення людиною своєї діяльності є неодмінною умовою формування її особистості.

Проблема діяльності органічно пов'язана з проблемою особистості та свідомості. Особистість формується і виявляється в діяльності. Діяльність визначає особистість, але особистість обирає ту діяльність, яка визначає її розвиток (О.Г. Асмолов) [3]. Під час діяльності людина взаємодіє з навколишнім світом, і цей процес не пасивний, а активний і керований свідомістю.

Психологічну теорію діяльності розробляли вітчизняні та зарубіжні психологи. Основний внесок в теорію діяльності зробив О.М. Леонтьєв [7], ним була створена теорія діяльності, в якій вчений виходив з положення про те, що діяльність утілюється у своєму продукті. Відбувається начебто "опредмечення" тих уявлень, які її спонукають і регулюють. Таким чином, у продукті діяльності ці уявлення набирають нової форми. На підставі цього положення О.М. Леонтьєв доходить висновку, що, взаємодіючи з предметами реального світу, які створені людською культурою протягом її історії, індивід засвоює (привласнює) "опредметнену" психологічну реальність. Це й становить процес його психічного розвитку.

Згідно з уявленнями О.М. Леонтьєва, до структури діяльності входять такі компоненти: потреби, мотиви, завдання, дії та операції. Він зазначав, що діяльність містить три мікроструктури і блоки: перший пов'язаний з мотивами, другий - з метою, третій - з операціями.

Визначний учений С.Л. Рубінштейн [10] та його учні тривалий час розробляли методологічний принцип єдності свідомості й діяльності. Цей принцип проголошує: психіка людини не тільки проявляється, а й формується в діяльності. Конкретно це означає, що різні рівні і типи свідомості, взагалі психіка, проявляються і розвиваються через різні види діяльності і поведінки: рух - дію - вчинок. Сам факт усвідомлення індивідом своєї діяльності - мети та умов - змінює її характер та протікання.

Діяльність це специфічний вид активності людини, спрямований на пізнання і творче перетворення навколишнього світу, включаючи самого себе й умов свого існування. У процесі діяльності людина розвивається, формує своє ставлення до навколишньої дійсності [6].

Психологічний аналіз структури діяльності може здійснюватися на основі різних критеріїв:

- її основних психологічних компонентів, куди включаються насамперед мотиви, які спонукають суб'єкта до діяльності, мети, як прогнозовані результати цієї діяльності; операції, за допомогою яких діяльність виконується;
- функцій, виконуваних у процесі діяльності кожним з виділених компонентів;
- якісних особливостей результатів, одержуваних у результаті діяльності.

Проте, водочас, діяльність в психології розглядається як форма активного ставлення людини до дійсності, спрямована на досягнення свідомо поставлених цілей.

Говорячи про туристичну діяльність зазначаємо що науковці в сфері туризмології розмежовують поняття туристична діяльність, вказуючи на те, що туристична діяльність - це соціальна активність людей, які працюють в туристичній сфері, мають певний соціальний статус у відповідності до посади, яку вони займають і соціальну роль, що охоплює сукупність посадових обов'язків і службових функцій. Мета вибору і здійснення індивідом туристичної діяльності обумовлена цілями туристичної організації, умовами праці, зокрема системою стимулювання та перспективами розвитку організації, на які орієнтується суб'єкт туристичної діяльності, плануючи перспективи своєї трудової кар'єри. Саме такий варіант розуміння туристичної діяльності наводить М.Б. Біржаков, визначаючи туризм як діяльність з організації і здійснення (супроводу) подорожей, туристську діяльність, що здійснюється різними підприємствами туризму і суміжних галузей [4].

Проте, існує інша точка зору, що туризм - це особливий масовий вид подорожей з чітко визначеними цілями туризму, що здійснюється власне туристами, тобто діяльність самого туриста. Автори [5] вказують, що в цьому визначенні туристичної діяльності відсутні такі сутнісні видові ознаки діяльності, як наявність зовнішньої винагороди (стимулювання) у вигляді заробітної плати, премії, гонорару, кар'єрного просування у туристичній галузі. Зовнішній характер для туриста носять також планування туристичних подорожей та визначення їх мети. Адже і визначення мети, і планування подорожей є функціями організаторів туристичних подорожей (фірм, агенцій), саме вони і їх працівники виступають суб'єктами туристичної діяльності. Вони ж є розпорядниками засобів та

результатів туристичної діяльності. Таким чином, самі туристи не є суб'єктами туристичної діяльності, а значить поняття "туристична діяльність" не поширюється на визначення їх дій щодо туристичних подорожей.

Зважаючи на наведені вище визначення, ознаки та сутність діяльності, зокрема туристичної діяльності, **метою** даної статті буде визначення сутності туристичної діяльності, як психологічного конструкту, а саме здійснення психологічного аналізу туристичної діяльності, як діяльності суб'єкта та цілей подорожі.

Головна особливість діяльності в тому, що її зміст не визначається цілком потребою, яка її породила. Потреба в якості мотиву (спонукання) дає поштовх до діяльності, але самі форми і зміст діяльності визначаються суспільними цілями, вимогами і досвідом. Говорячи про потреби, зазначаємо що вони присутні в структурі туристичної діяльності, лише носять різний характер. Питанням потреб займався американський психолог А. Маслоу, який вважав що потреби людини носять ієрархічну структуру і вказував на наявність фізіологічних потреб, потреб в безпеці, соціальних потреб, потреб в повазі та потреб в самовираженні, самореалізації — потреби в реалізації своїх потенційних можливостей і зростанні як особистості [8].

На нашу думку, займаючись туристичною діяльністю, особистість насамперед забезпечує останню в ієрархії потреб – потребу в самовираженні, самореалізації. Клейтон Альдерфер у 1970-х роках модифікував та дещо переробив ієрархію Маслоу. Він виділяв три основні групи потреб: екзистенційні (existence) — потреби у існуванні; соціальні (relatedness) — потреби у зв'язках, спрямованих на підтримку контактів, визнання, підтримки, групової безпеки; розвитку (growth) — потреби особистісного росту, які проявляються у прагненні людини до визнання та самоактуалізації. В межах цієї теорії, потреби особистості в туристичній діяльності можемо віднести до потреб розвитку. Безумовно, займаючись туристичною діяльністю людина, яка подорожує, задовільняє безліч потреб, проте спонукають її до цієї діяльності потреби більш високого рівня. Сучасне суспільство розвивається дуже стрімко, і особистість легко може задовільнити свої первинні потреби (фізіологічні, соціальні, потреби в безпеці), і більше зосереджується на вторинних – соціальні потреби, потреби в повазі (визнання, статус), потреби в самовираженні та самореалізації. Люди, які подорожують, вбачають в подорожах особливий спосіб самореалізації, збагачення своєї особистості та розширення власного досвіду та світосприйняття [8].

В структурі діяльності виділяють також мотиви. Мотив розглядається як засноване на потребі, усвідомлене спонукання, що обґрунтовує і виправдовує діяльність. Потреба стане мотивом, якщо вона усвідомлена не просто як бажання, а як керівництво до дії. У процесі формування мотиву беруть участь не тільки потреби, але й інші спонукання. Як правило, потреби опосередковані інтересами, традиціями, переконаннями, соціальними установками і т.д. Мотиви людської діяльності можуть бути різноманітними: органічні, функціональні, матеріальні, соціальні, духовні. У людей, котрі подорожують, можуть бути різноманітні мотиви, що спонукають їх до туристичної діяльності. Мотиви не тільки спонукають людину до дії, а й надають їй вчинкам та діям особистісний, суб'єктивний сенс. На практиці важливо враховувати, що люди, здійснюючи однакові за формою і предметними результатами вчинки, нерідко керуються

різними, часом протилежними мотивами, надають різне особистісне значення своїй поведінці, діям.

Під мотивами туризму (туристичної діяльності) розуміють психологічні та фізичні фактори, які спонукають людей вибирати місце призначення, в якому вони сподіваються задовольнити свої туристичні потреби і бажання. Ці мотиви можна розділити на кілька груп:

1. Природньо - кліматичні мотиви, тобто мотиви зумовлені природньо-кліматичними умовами. Ці мотиви туризму переважно є визначальними. Такі природні фактори, як клімат, повітря, вода, рослинність, гори, ліси і т.д., відіграють важливу роль у розвитку різних видів туризму. Природні і кліматичні елементи відносять до психологічних і біологічних потреб населення урбанізованих регіонів.

2. Культурні мотиви туризму спонукають людей відвідувати об'єкти, які складають культурну спадщину країни: історичні місця, археологічні пам'ятники, музеї, картинні галереї, театри, народне мистецтво і т.д.

3. Економічні мотиви, зокрема, вартість поїздки. Ціни в країні призначення та особисті економічні можливості суттєво впливають на туристів, які відносяться до класу з середніми і низькими доходами.

4. Психологічні мотиви - психологічні потреби туристів. Зі зростанням доходів людей, а, отже, зниженням економічної мотивації, психологічні мотиви більшою мірою впливають на вибір місця призначення, де проявляються рівневі особливості її розвитку.

Мета туристичної діяльності. Мета - це свідоме уявлення про результат діяльності,. Будь-яка діяльність передбачає цілепокладання, тобто здатність самостійно встановлювати цілі. Мета може бути складною, і для її досягнення іноді потрібно ряд проміжних кроків. Таким чином, мета розбивається на конкретні завдання: якщо всі ці завдання будуть вирішені, то буде досягнута мета.

Цілі туристичної діяльності в кожному окремо випадку можуть бути різні. В межах нашого дослідження психологічних детермінант самореалізації особистості в туристичній діяльності, в ході проведення попереднього збору емпіричних даних, було проведено опитування на предмет цілей подорожей. Було отримано наступні відповіді: для відпочинку, задовольнити навчальні, пізнавальні та спортивні цілі, здобувати нові враження, емоції, здійснення мрії, розвиток, пізнання нових країн та культур, розвиток впевненості в собі, пригоди, єднання з природою, спробувати себе в новій ролі, змінити звичний спосіб життя, реалізація себе, спробувати свої можливості, розвиток особистості, пізнати себе, розширити власне світосприйняття, нові знайомства, обмін досвідом, духовне збагачення, прагнення спробувати щось нове, спілкування з людьми з іншою культурою та мовою, відчути себе частинкою світу, знайти натхнення, тощо.

Проведена систематизація відповідей стосовно мети подорожей, дала можливість визначити наступні категорії відповідей: 1) подорожі, як відпочинок, джерело натхнення; 2) подорожі як спосіб реалізації та розвитку себе як особистості; 3) подорожі як спосіб пізнання світу та себе в цьому світі; 4) подорожі з метою занурення в іншу культуру, що дозволяє побачити їх психологічний зміст; 5) подорожі як духовне збагачення. Аналізуючи отримані результати опитування можна зробити висновок, що подорожі слугують способом розвитку та

саморозвитку, реалізації та самореалізації себе як особистості, здійснення своїх наявних бажань та здібностей, тобто мають чіткий психологічний зміст.

Дії в туристичній діяльності

Дія - елемент діяльності, що має відносно самостійну і усвідомлену задачу. Діяльність складається з окремих дій. Дія - основна одиниця аналізу діяльності. Дія - це процес, спрямований на досягнення мети. Дія включає в якості необхідного компонента акт свідомості як постановки мети, і в той же час дія - це одночасно і акт поведінки, який реалізується через зовнішні дії в нерозривній єдності з свідомістю. Через дії людина проявляє свою активність, намагаючись досягти поставленої мети з урахуванням зовнішніх умов. Будь яка дія являє собою складну систему, що складається з декількох частин: орієнтовна (керуюча), виконавча (робоча) і контрольно-корегуюча.

Особистість займаючись туристичною діяльністю виконує ряд певних дій. По-перше, турист вирушаючи в подорож, ставить перед собою ту чи іншу мету, по-друге плануючи подорож йому необхідно здійснити ряд певних дій: зібрати речі, запланувати маршрут і т.д.. В процесі туристичної діяльності особистість також виконує ряд певних дій які спрямовані на досягнення мети подорожі. Якщо метою подорожі був відпочинок, то людина задовольняє свою мету таким чином як вона звикла відпочивати, виконуючи певні дії; якщо метою було пізнання нової культури то людина здійснює дії задля задоволення цієї цілі: відвідує музеї та виставки тієї країни де вона перебуває, знайомиться з місцевими жителями задля отримання інформації про їхню країну та культуру, намагається об'їздити всю країну щоб мати цілісне уявлення про життя та звичаї людей які проживають в тій місцевості, тощо.

Під суб'єктом в діяльності розуміється джерело активності, дійова особа, оскільки активність проявляє, як правило, людина, і найчастіше вона іменується суб'єктом. Особистість будучи зануреною в туристичну діяльність є безпосередньо її суб'єктом, тому що вона проявляє активність. Як зазначав Б.Г.Ананьєв [2], поняття суб'єкта діяльності за своїм змістом займає проміжне положення між поняттями «індивід» і «особистість». Суб'єкт діяльності поєднує в єдине ціле біологічне начало і соціальну сутність людини. Якби людина не володіла здатністю виступати в якості суб'єкта діяльності, то напевно чи вона могла б розглядатися як соціальна істота, оскільки її еволюція і соціальний розвиток неможливі без діяльності.

Завдяки тому, що суб'єкт діяльності має певну мету, він може передбачати результат, а також зазіхати на суб'єктивний чи об'єктивний успіх діяльності, що включає не тільки мотивацію, але і уявлення про спосіб та реалізацію організованої діяльності, відповідальність за організацію цієї діяльності у відповідності зі своїми можливостями, здібностями, об'єктивними умовами і вимогами діяльності, відповідальністю за наслідки діяльності. Суб'єкт структурує діяльність, згідно своєї компетентності із сукупності завдань, що поєднують умови, вимоги діяльності та ресурси їх вирішення, вибудовує їх послідовність за часом і ієрархію за значимістю та одночасно шляхом саморегуляції, забезпечує оптимальне і цілісне функціонування всіх своїх психічних і особистісних ресурсів, здійснює психологічні забезпечення діяльності суб'єктивно і об'єктивно оптимальним чином, будує варіанти її моделей, знаходить необхідну інформацію. Суб'єкт діяльності характеризується активністю, що має дві форми: ініціатива і

відповідальність, остання полягає в гарантуванні досягнення результату своїми організованими зусиллями при непередбачених труднощах і перешкодах, зберігаючи заданий якісний рівень діяльності.

Суб'єкту діяльності притаманні дві основні функції - організація діяльності та самоорганізація, мінімізація їх неузгодженостей і здатність вирішення протиріч, що виникають у результаті розбіжності умов, вимог діяльності та суб'єктивних можливостей. Найважливішим у акмеологічному визначенні суб'єкта діяльності є практичне забезпечення його розвитку в діяльності, здійснення цього оптимальним і ефективним шляхом, маючи на увазі під ефективністю і об'єктивний результат і його суб'єктивну прийнятність, тобто задоволеність [1].

Отже, турист, як особистість яка подорожує, яка занурена у туристичну діяльність є суб'єктом цієї діяльності, оскільки вона є активною дійовою особою цієї діяльності. Суб'єкт діяльності має певну мету, як ми зазначали раніше, особистість приймаючи рішення про подорож ставить перед собою ту чи іншу мету. Суб'єкт туристичної діяльності характеризується ініціативністю та відповідальністю, особливо це стосується категорії людей, які подорожуючи самостійно планують свій маршрут, не користуються послугами туристичних агенств, або ж вирушають в подорож, ставлячи за мету досягти певної точки на карті, не обираючи заздалегідь проміжних пунктів і питання які виникають впродовж мандрівки вирішують поступово.

Враховуючи що суб'єкту діяльності притаманні такі функції як організації діяльності, так і її самоорганізація, підкреслимо, що самоорганізація є невід'ємною частиною суб'єкта туристичної діяльності, оскільки перебуваючи в подорожі особистість часто потрапляє в непередбачувані ситуації, коли вирішення питання залежить лише від її навичок, досвіду та вміння саморганізуватись, ці функції є необхідними під час планування подорожей або поведінки під час стресових ситуацій.

Результат туристичної діяльності. Результат діяльності - це кінцевий підсумок, той стан, в якому потреба та мета задовольняється (повністю або частково). Наприклад, результатом навчання можуть бути знання, вміння та навички, результатом праці - товари, результатом наукової діяльності - ідеї та винаходи. Результатом діяльності може бути і сама людина, оскільки в ході діяльності вона розвивається і змінюється [9]. Особистість яка подорожує, частіше отримує не матеріальний результат у вигляді, наприклад, заробітної платні, коли мова йде про професійну діяльність, а психологічний, духовний результат, винагороду: нові знання, досвід, враження, емоції, знайомства з іншими людьми, якісні зміни особистості, тощо. Результатом туристичної діяльності подорожуючого може бути написання книги про власну подорож, чи видання фотоальбому. Результат туристичної діяльності можуть збігатися з метою діяльності, але можуть і не збігатися. У першому випадку говорять, що в підсумку діяльності людина досягає мети, а в другому - мета не досягнута і діяльність може бути продовжена. Якщо подорожуючий ставить собі за мету здійснити навколосвітню подорож, то неможливо досягнути такої мети швидко, тому проміжні результати діяльності можуть не співпадати з глобальною метою, проте вони будуть присутні, і діяльність буде продовжена поки не буде досягнуто кінцевої мети і отримано той результат до якого прагнули.

Аналізуючи проведений теоретичний аналіз варто зазначити, що поняття туристичної діяльності має цілком чітке пояснення з точки зору психологічної структури діяльності, тому туристичну діяльність можемо визначити як такий вид діяльності коли турист виступаючи в якості суб'єкта діяльності має певні потреби, мотиви, цілі та передбачає наявність результату (рис.1).

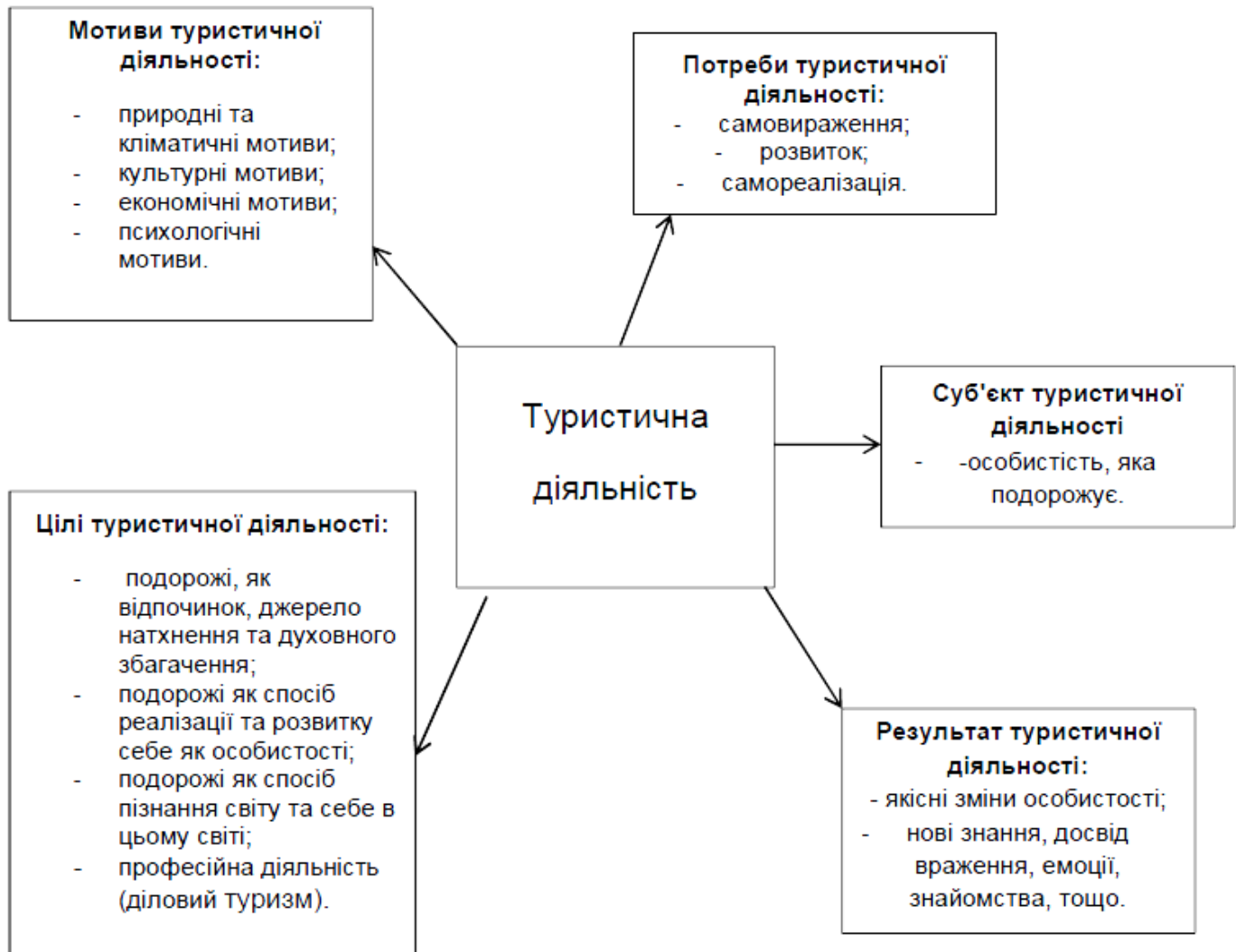

Рис. 1 Структура туристичної діяльності як психологічного конструкту.

Висновок. Туристична діяльність проаналізована з точки зору психологічної структури діяльності. Визначено основні потреби суб'єкта туристичної діяльності, як особистості, яка подорожує реалізуючи потребу у саморозвитку. Емпіричним шляхом виявлено специфічні цілі туристичної діяльності. Запропоновано змістовне наповнення структури туристичної діяльності як психологічного конструкту.

Список використаних джерел

1. Акмеологический словарь / Под общ. ред. А.А. Деркача.// – М.: Изд-во РАГС, 2004. – 161 с.
2. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания./ Ананьев Б.Г// М.: «Наука», 1997. - 380с.

3. Асмолов А. Г. Психология личности: Культурно-историческое понимание развития человека. / А.Г.Асмолов// — 3-е изд., испр. и доп. — М.: Смысл: Издательский центр «Академия», 2007. — 528 с.
4. Биржаков М.Б. Введение в туризм. / М.Б.Биржаков//— М–СПб.: «Издательский Дом ГЕРДА», НП «Издательство «Невский Фонд», 2014. — 544 с.
5. Кляп М.П. Сучасні різновиди туризму / М.П. Кляп, Ф.Ф. Шандор// - К.: Знання, 2013. - 334 с.
6. Коверзнева И. А. Психология активности и поведения. / И.А.Коверзнева// М., 2010.
7. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. / А.Н, Леонтьев//- М., 1975.
8. Маслоу А. Г. Мотивация и личность: пер. с англ. / А. Г. Маслоу//. - СПб.: Евразия, 2001. - 479с.
9. Петровский А. В. Личность. Деятельность. Коллектив. / А.В.Петровский//- М.: Политиздат. — 1982. — 255 с.
10. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. / С.Л.Рубинштейн// - 2-е изд. М., 1946.

Отримано 07.09.2015 р.

УДК 159.942

Норкіна І.І.[°]

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультету психології, студентка

АНАЛІЗ ПОГЛЯДІВ ВЧЕНИХ НА СУТНІСТЬ І СТРУКТУРУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Стаття присвячена дослідженню сутності та структури емоційного інтелекту. Автором проаналізовані різні теоретичні підходи до визначення поняття «емоційний інтелект» в контексті психологічних досліджень; обґрунтовано роль емоцій у розвитку емоційного інтелекту; доведено правомірність виділення емоційного інтелекту в окремий вид інтелекту; дається авторське визначення поняття «емоційний інтелект» для подальшого його розвитку.

Ключові слова: емоційний інтелект, емоції, мислення, емпатія

Статья посвящена исследованию сущности и структуры эмоционального интеллекта. Автором проанализированы различные теоретические подходы к определению понятия «эмоциональный интеллект» в контексте психологических исследований; обоснована роль эмоций в